

History of Science Department
University of Aarhus

**ANITA KILDEBÆK NIELSEN,
PETER C. KJÆRGAARD & HENRIK KNUDSEN**

**Danske avisers fremstilling
af naturvidenskabsmænd
Eksempler fra det 20. århundrede**

Hosta, No. 15, 2003
Work-in-Progress

Hosta (**H**istory **O**f Science and **T**echnology, **A**arhus) is a series of publications initiated in 2000 at the History of Science Department at the University of Aarhus in order to provide opportunity for historians of science and technology outside the Department to get a glimpse of some of the ongoing or recent works at the Department by researchers and advanced students. As most issues contain work in progress, comments to the authors are greatly valued.

Publication is only made electronically on the web site of the Department (www.ivh.au.dk/hosta). The issues can freely be printed as pdf-documents. The web site also contains a full list of issues.

ISSN: 1600-7433

History of Science Department
University of Aarhus
Ny Munkegade, building 521
DK-8000 Aarhus C
Denmark

(artiklen er første gang bragt på DRS videnskabs- og IT-portal *Orbitalen* i 2002.)

Danske avisers fremstilling af naturvidenskabsmænd

Eksempler fra det 20. århundrede

Af Anita Kildebæk Nielsen, Peter C. Kjærgaard og Henrik Knudsen

Hvis man spørger manden eller kvinden på gaden, hvordan en rigtig naturvidenskabsmand ser ud, så vil de typisk beskrive en person, som ligner og opfører sig som Albert Einstein eller Holger Bech-Nielsen: viltet hår, et fjernt blik, gerne tykke briller og uforståelig tale. Opfattelsen er, at videnskabsfolk i så høj grad lever i deres egen lukkede verden, at det er svært at forholde sig til dem som andet end stereotyper. Selvom forskning og forskere i almindelighed ikke har de daglige avisers bevågenhed, er der fra tid til anden mulighed for at studere den populære opfattelse af videnskabsfolk, som kommer frem i avisernes illustrationer. Karikaturen er kendetegnet ved at fremhæve enkelte træk og forstørre dem, så det velkendte bliver morsomt. Derfor er karikaturtegninger særligt velegnede til at aflæse den folkelige forståelse ikke alene for videnskabsfolkene selv, men også for den videnskab de repræsenterer. Tidligere, hvor der syntes at have været bedre plads i spalterne blev disse små tegninger ofte ledsaget af causerier, kortere eller længere stykker tekst, som satte den aktuelle situation i perspektiv og i relation til dagliglivet. Her vil vi give fem eksempler på sådanne portrætter af dansk naturvidenskab fra 1920 frem til i dag. Det er kendetegnende for de danske satirikere, at videnskabsfolk generelt bliver fremstillet venligt og ofte med en lettere overbærenhed. Der er sjældent tale om at hænge nogen ud. Det gør ikke noget, at vi griner lidt. Vi kan lide dem alligevel – og det er de nok klar over ... hvis de altså opdager det. Men som man vil se i et af eksemplerne, så var satiren ikke altid uden kanter.

1. eksempel: August Krogh får Nobelprisen i 1920.

I 1920 blev fysiologen August Krogh tildelt Nobelprisen i Fysiologi eller Medicin. Han var den femte dansker, som modtog den meget ærefulde pris og blot den anden dansker, som modtog den i Fysiologi eller Medicin. Selvom Krogh var temmelig ukendt på tidspunktet - både blandt den almene dansker og blandt kollegerne ved Københavns Universitet - så blev begivenheden flittigt omtalt i dagspressen. Nobelprisen var den gang som i dag en national begivenhed, og blev ofte opfattet som et generelt skulderklap til Danmark og dansk kultur. Ikke mindre end 120 større og mindre avisnotitser og interview blev bragt i landets nationale og lokale aviser i den første måned efter annonceringen af Kroghs tildeling. Dette causeri blev bragt i avisen *Midtsjællands Social-Demokrat*.

Med prisen fulgte som i dag en større pengegave; den blev i samtiden betegnet "pengepræmien" eller som her "Nobelpræmien", hvilket giver en association til lotteri og ren heldbetonede gevinster, hvad der jo i Nobelsammenhæng langt fra er tale om. I dag er pengebeløbet fritaget for skat, men i Kroghs tilfælde skulle han betale ca. 32% i skat af de ca. 200.000 kr., som beløbet var det år. Krogh protesterede over denne praksis, og den historie gik landet over i aviserne. Denne vinkel tager også dette udklip udgangspunkt i. 200.000 var naturligvis "mange penge den gang", men det var dog langt fra så højt, som det beløb, nutidige Nobelpristagere får.

Avisnotitsen giver en tænkt historie om den distræte professor, som glemmer, at alle hans økonomiske problemer nu er slut fordi, han er blevet tildelt en Nobelpris, og om, hvordan den lokale købmand må danne et nødvendigt bindeled mellem professoren og "den virkelige verden" og dens trivialiteter.

Den første tegning giver et ret vellignende billed af August Krogh, karakteristisk på fipskæget, brillerne, skjorten med stiv flip og halssløjfen (anes netop under frakken). Der er, noterer man sig, intet "fint" ved personen, intet umiddelbart professorabelt, men Krogh var jo heller ikke jurist eller overlæge, men fysiolog med hang til naturvandring og indfangning af insekter i sommerfuglenet. Det distræte understreges ved at lade de mange Nobelpengesedler falde ubemærket ud af frakkelommen.

Nobelpræmien.

Som meddelt har Professor her af Staden, Hr. August Krogh faaet tildelt Nobelpræmien, som er llg 150,000 Kr., og altsaa noget lignende som at vinde den store Gevinst i Lotteriet. I gamle Dage plejede man at interviewe de Lykkelige, der vandt den store Gevinst, og jeg husker endnu den Droskekusk, der en Dag trak Trækningslisten frem, og ligesom han saa i den, faldt han død ned fra Bunken. Han havde vundet 180,000 Kr.

Nu om Dage gør det ikke saa stort Indtryk paa Folk, om de faar 150,000 Kr. forærende, og navnlig ikke paa Folk med videnskabelige Interesser. Prof. Krogh vil i Morgen have glemt Pengene i Tallerkenrækken, og Husassistenten vil tro, at de er til at betale Øregninger med, derefter vil Professoren gaa ned i sit Laboratorium og hellige sig sit Studium: *Frøernes Hudpleje*, i Bevidstheden om, at Verden lægger Mærke til ham.

Imidlertid vil Nobelpræmien stadig ligge i Tallerkenrækken, og til sin store Fryd vil Professoren opdage, at Kreditorerne er bleven høflige. — Der kan man se, vil han sige og klappe en Frø paa Kinden, — Der er alligevel Interesse for Videnskaben blandt jævne Folk! Og næste Gang, han træffer sin Urtekræmmer, vil han vise ham en Frø, der kan aande ilt gennem Ventiler i Kapillæerne.

— Hva'bar, siger han. — Det er da et Resultat, der har vasket sig. Den Frø har Grund til at være glad ved Livet. Sikken den osse smiler!

Den anden tegning virker mere skitseagtig og stereotyp. Den skal nok illustrere Krogh i samtale med den velnærede urtekræmmer hen over en af de nævnte frøer. Men karrikaturen af Krogh (til højre) er så grov, at den ikke er vellignende - heller ikke i forhold til den første tegning, brillerne og påklædningen er forandret. Den forekommer irrelevant i forhold til den fortalte historie.

På den indholdsmæssige side er det interessant, at skribenten tydeligvis har fået korrekt indtryk af, hvilken forskning Krogh fik Nobelprisen for (en kortlægning af hvordan bl.a. oxygen kommer rundt i kroppen i blodbanerne, især gennem i mindste dele af blodårene, de såkaldte kapillærer) - men han giver denne viden en drejning over i den absurde. Han skriver, at Krogh studerer "frøers hudpleje", somom han var frøkosmetolog, og at han har en frø, "der kan ånde ilt gennem ventiler i kapillærerne", somom han har indsat en mekanisk ventil i en padde. Det resulterer i morsomheder, som det kræver en forudgående viden at kunne forstå.

Men som et ægte causeri skal være, så er teksten også underholdende i sig selv. Man kan trække på smilebåndet både over Kroghs forhold til sine forsøgsfrøer og over købmandens tørre pointeringer af verdens realiteter. Som da Krogh fremkommer med sin uforståelige matematiske ligning, og hans samtalepartner blot konstaterer, at "hvis Columbus ha'de vidst det, saa ha'de han haft lettere ved at finde Amerika", hvilket Krogh ikke opfatter det ironiske i, for hvad skal han med Amerika. Amerika tilhører en anden verden end professorens. Nej, for ham handler det om hans forskning - og den kan urtekræmmeren bidrage til ved at skaffe ham "et par frøer med en lidt sygelig hudfarve".

— Vist saa, siger Urtekræmmeren.
Men se, der var nu den Regning!

— Regning! Kom ikke med Regninger til mig. Jeg har s'gu andet at bestille!

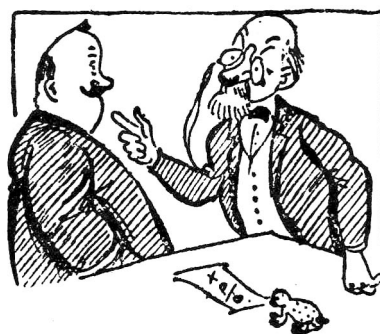
— Jamen, siger Urtekræmmeren.
Professoren har jo faaet Nobelpræ-

To — Tx. — P/d.

$$\left(\frac{1}{2} R^2 \text{ bgnot } \frac{\times}{r} - \frac{\times 2. P}{2}\right)$$

— Ja, siger Urtekræmmeren. Hvis Columbus ha'de vidst det, saa ha'de han haft lettere ved at finde Amerika!

— Jeg er ligeglad, siger Professoren. Jeg har aldrig haft Brug for Amerika. Derimod glæder det mig, at Rotterne er i Udvikling her i Byen.

Jeg vil gerne købe en god stærk Rottefæld!

Professoren føler derefter i sine Vestelommer, men opdager, at han ingen Penge har, og anmoder som sædvanlig om Kredit. Da udbryder Urtekræmmeren indigneret:

— Jeg synes ikke, at Professoren ka' ha' brugt hele Nobelpræmien!

— Brugt den?

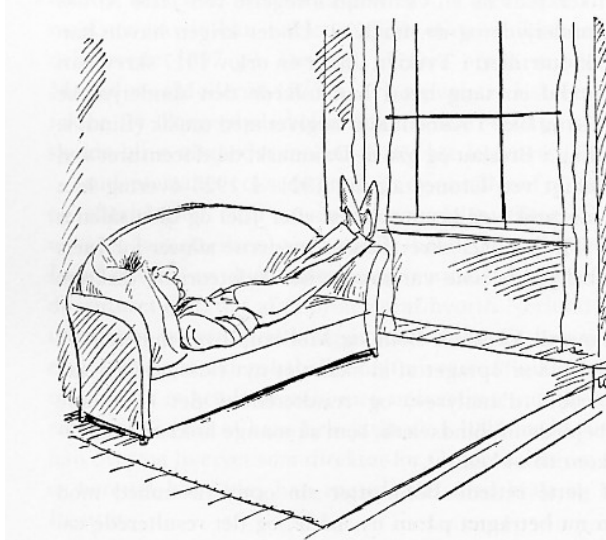
— Ja, 150,000 Kr.!

— Aah, siger Professoren. Saa var det da' jeg kom hjem med i Aftes. Jeg troede, at det var Sporvognsbilletter. Saa kan De godt gaa op og faa Regningen betalt, og med det samme jeg husker det, saa send mig nogle pæne unge Hanrotter, og se at faa fat i et Par Frøer med en lidt sygelig Hudfarve. Det gør ikke noget, at de er kostbare!

P. Muggen.

2. eksempel: Harald Bohr og indvielsen af Matematisk Institut ved Københavns Universitet

Nogle gange kan karikaturer fange en enkelt situation eller en enkelt bemærkning og derigennem fortælle en hel historie. Denne satiriske tegning og det medfølgende digt er et eksempel herpå. Billedet viser en mand, der hvis han ikke ligefrem sover, så ligger han godt og mageligt på en sofa. Hvad er det for en historie, der ligger bag?

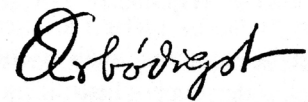
I 1929 gav Carlsbergfondet 150.000 kr. til et nyt matematisk institut på Københavns Universitet. Det tidligere *Universitetets matematiske Laboratorium*, der var indrettet i et lille tagkammer stillet til rådighed af Polyteknisk Læreanstalt, havde længe været utilstrækkeligt for den matematiske forskning og undervisning ved universitetet. Begejstringen var derfor stor i matematiske kredse over donationen og fem år senere i 1934 kunne de nye lokaliteter indvies. Harald Bohr - Niels Bohrs lillebror - havde siden 1915 været professor i matematik ved Polyteknisk Læreanstalt, men blev i 1930 professor ved universitetet. Bohr havde allerede gjort sig internationalt bemærket og tiltrukket mange udenlandske matematikere. Fra 1933 hjalp han mange matematikere, der var tvunget til at forlade Tyskland efter nazisternes magtovertagelse. Gennem sin og kollegaen Johannes Møllerups *Lærebog i Matematisk Analyse I-V* havde han endvidere stor indflydelse på den opvoksende generation af unge matematikere og ingeniører. Men i den brede befolkning var han nu mest kendt og populær for noget helt andet: Han var, som sin storebror, en ivrig og talentfuld fodboldspiller og havde en succesfuld karriere i AB og på landsholdet bag sig. Blandt andet blev han som 21-årig landsholdsdebutant dobbelt målscorer i 9-0 sejren over Frankrig ved den olympiske kvartfinale i England 1908. Danmark vandt OL-sølv med den unge Harald på holdet.

Det nye matematiske institut var ikke særlig stort, men det var velindrettet med plads til både professorværelser, assistentværelser, kontor, biblioteksrum, en samtalestue for studerende og en "tegnesal" til blandt andet det obligatoriske kursus i geometrisk tegning. Ved indvielsen udtalte Harald Bohr, at det vigtigste ydre hjælpemiddel for en matematiker var en sofa. Denne bemærkning blev øjeblikkeligt fanget af pressen, der gengav den i alle landets aviser. I Berlingske Tidende gav det anledning til denne tegning af den "hårdt arbejdende" matematikprofessor.

Digtet fortæller på humoristisk vis baggrunden for tegningen, der skulle give avisen læsere en lun, indforstået fortrolighed med situationen og den høje professors matematiske hverdag. Det var imidlertid ikke muligt at holde alle forelæsninger i de nye lokaler, så studerende og lærere var tvunget til at pendle mellem tre forskellige adresser i København. Måske skulle Bohr have tilføjet en cykel til listen over hjælpemidler.

ET matematisk Institut man bygger med mange store, elegante Rum, hvor Problemerne man gennemtygger. Det kosted har en kæmpemæssig Sum. Et Hus til flere Hundred Tusind Kroner; der sidder man og regner i en Sal med næsten-periodiske Funktioner og Indeficinimicimal. Men midt i Huset, allerdybest inde, der anbragt er et lillebitte Rum. Der kan man Manden for det hele finde, ja, der har Bohr sit Laboratorium.	Der er hans Hovedinstrument placeret, det er en Sofa, og saa ikke mer. Fru Bohr en Pude har dertil broderet, hvorpaa der staar: „Kun 20 smaa Kvarter“. Naar bare den han har, er han taknemlig, for Tankerne de blomstrer frem i Roen. At ligge der og tænke, det er nemlig hans næsten-periodiske Funktion. Han faar sin Løn, om ikke før, saa siden. En Æresbolig skænked man hans Bror. Blot lidt Taalmodighed! Engang med Tiden en Æressofa gi'er man Harald Bohr.
---	---

Til svimle Højder Videnskaben hæves,
ved jævne Midler vokser den sig stor.
Der til dens Fremme bare to Ting kræves:
En lille Sofa og en lille Bohr.

[tegning i *Berlingske Tidende* 10. februar 1934]

3. eksempel: Ingeniørhumor

Karikaturer af videnskabsmænd er ikke forbeholdt et ustuderet publikum. I modsætning til hvad man måske skulle forvente, så har selv ingeniørstuderende stor humoristisk sans. Og hvad er mere nærliggende for studerende end at gøre grin med ens undervisere? Disse tegninger er udført af ingeniørstuderende for deres medstuderende (og lærere). De blev delvist udgivet i Den polytekniske forenings blad, *Polytekniker*. Det var primært en social forening for tidligere og aktuelle studerende og ansatte på Danmarks tekniske Højskole (det nuværende Danmarks Tekniske Universitet). I 1943 blev tegningerne samlet og udgivet sammen med ikke tidligere viste karikaturer, således at der var et komplet persongalleri over Højskolens lærere i udgivelsesåret.

Tegningerne er alle udført af samme person og er holdt i samme stil. Typisk står den portrætterede på en skammel eller piedestal, for på den måde at understrege, at underviseren er hævet over læseren (den studerende). Med til hver tegning fulgte et lille rim, som forsøgte at ramme underviseren på kornet. Ikke overraskende var mange af rimene temmelig indforståede, men her er udvalgt et par eksempler, som er alment tilgængelige.

Einar Biilmann var professor i kemi i en menneskealder ved Den tekniske Højskole og Københavns Universitet. Han var lidt af en selskabsløve, elskede at holde taler og arrangerede med succes flere internationale konferencer i kemi. Hans yngre kollega, J. A. Christiansen, skrev om ham, at “selskabeligt anlagt som han var, yndede han at være tilstede, når vi assistenter spiste frokost sammen. Hans åbenhjertige bemærkninger, som godt kunne være skarpe, morede eller ærgrede os alt efter omstændighederne, men kedelige var de aldrig. Ofte drillede han os ... Ønskede en af os at påbegynde et arbejde lidt udenfor hans interessesfære, svarede han altid på forespørgsel: I mit laboratorium er alle genrer tilladt, undtagen de kedelige”. Biilmann var altså nok kemiker, som tegningen også tydeligt hentyder til, men han var nok så meget den vittige levemand.

J. A. Christiansen var i 1943 også ansat på Højskolen som professor i kemi - selvom dette ikke ses af tegningen af ham. Han er senere blevet betegnet som en repræsentant for den gamle professortype med sit “lidt distræte væsen og en god portion “jysk” stædighed”. Dette har dog tilsyneladende ikke gjort indtryk på hans studerende eller har stræmt dem, for det medfølgende rim har kun positivt at sige om Christiansens væremåde.

Heller ikke for den sidste person er det den faglige profil, som træder frem i verset. O. B. Bøggild mindes som selskabssanger og ikke som “de klare og koncise kendsgerningers mand”, som han er blevet beskrevet andetsteds. Kun hvis man gennemskuer, at det er en krystal, Bøggild er portrætteret med i hænderne kan man gætte, at Bøggild var professor i mineralogi, indtil han gik på pension i 1942

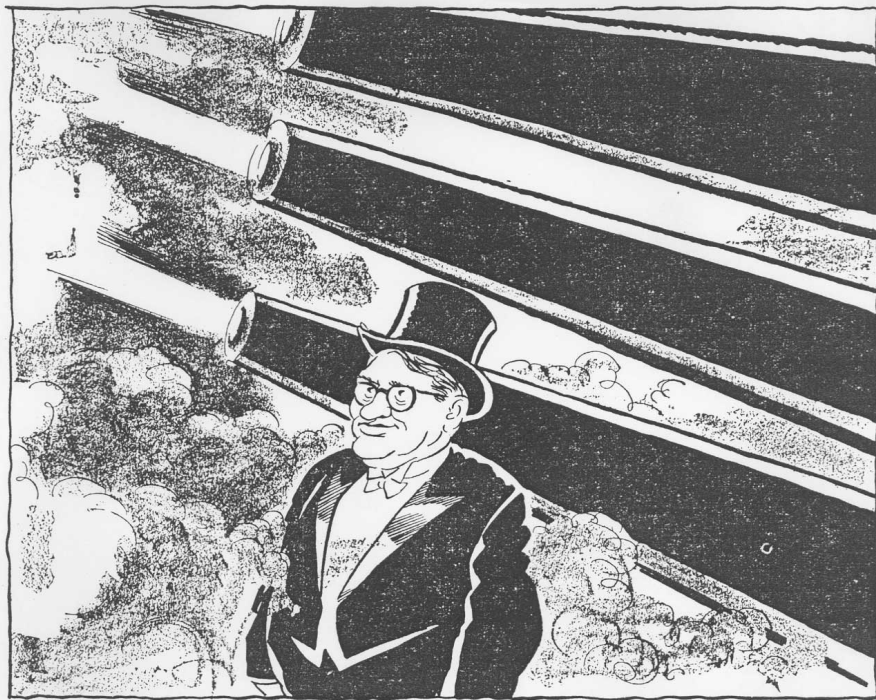

Men det er måske meget kendetegnende, at de studerende har valgt at lægge vægt på deres underviseres sociale evner snarere end deres pædagogiske. På den måde kunne lærerne bedre forstås som medmennesker, og det har sikkert gjort indtryk at høre Biilmanns festlige taler eller Bøggilds fortolkning af ‘Pigerne i Spanien’. Det var den slags oplevelser og de efterfølgende genfortællinger af oplevelserne, som knyttede de studerende sammen og skabte fælles referenceramme. På den måde kom disse karikaturtegninger til at udfylde en social funktion. Deres godmodige lune har næppe kunne irritere de portrætterede.

[karrikaturer fra *Polyteknikerens Blaa Bog* (udgivet af *Polyteknikerens* redaktion, 1943)]

4. eksempel: Videnskab og politik i *Land og Folks* karikaturer

Karikaturtegninger er ikke altid noget rart. Især den politiske satire er ofte særdeles kontant og barsk. Dette gælder bestemt for denne karikatur, der er hentet fra den kommunistiske avis *Land og Folk*, fra tiden lige efter Anden Verdenskrig. Tegneren Herluf Bidstrup satiriserede i kradse realistiske streger i disse år over den aktuelle politiske situation. Navigerede man som videnskabsmand i oprørte politiske farvande, var man et let offer, og det var altså ikke den rene spøg at blive trukket gennem kommunisternes politiske vridemaskine.

65 doktorer, deriblandt Brandt Rehberg, som blev udnævnt til æresdoktorer ved Lunds universitet, hilstes med kanonsalutter.

Det må have glædet Brandt Rehberg, at de kræfter, som han har sat sin videnskabelige autoritet ind på at tjene, hævdede deres røster til hans ære.

Poul Brandt Rehberg, som manden, der her blev hængt til tørre, hed, var professor i dyrefysiologi ved Københavns Universitet. Man får bestemt ikke noget godt indtryk af denne person. Faktisk ligner han overhovedet ikke nogen videnskabsmand, og slet ikke en biolog. Her er vi langt fra det velkendte stereotype billede af den distræte professor. Hvis ikke den medfølgende tekst supplerede med oplysningen om, at det drejer sig om en "doktor", der sammen med 65 af sin art var blevet udnævnt til æresdoktor ved Lunds Universitet, ville ingen kunne gennemskue, at den portrætterede var videnskabsmand. Personen på billedet ligner derimod en lille tyk kapitalist med høj hat; et rigtigt borgerdyr – uha! Og det er selvfølgelig med fuldt overlæg. Der er noget illegitimt over denne skumle videnskabsmand, som ikke lever op til vore forventninger om, hvordan en rigtig videnskabsmand skal se ud.

Ved at spille på disse forventninger, den arketypiske videnskabsmand, skaber tegneren billedet af en falsk personlighed. En person, der bruger sin "videnskabelige autoritet" til illegitime politiske mål. Disse faresignaler understøttes af baggrundens kanoner og de truende mørke røgskyer, som samtidig afslører karakteren af disse tvivlsomme politiske mål, som denne åbenlyst skumle person forfølger. Hvis man har en forestilling om at videnskabsmænd er fredelige folk, der fortrinsvis trisser stille rundt i deres laboratorier, bliver den her gjort godt og grundigt til skamme.

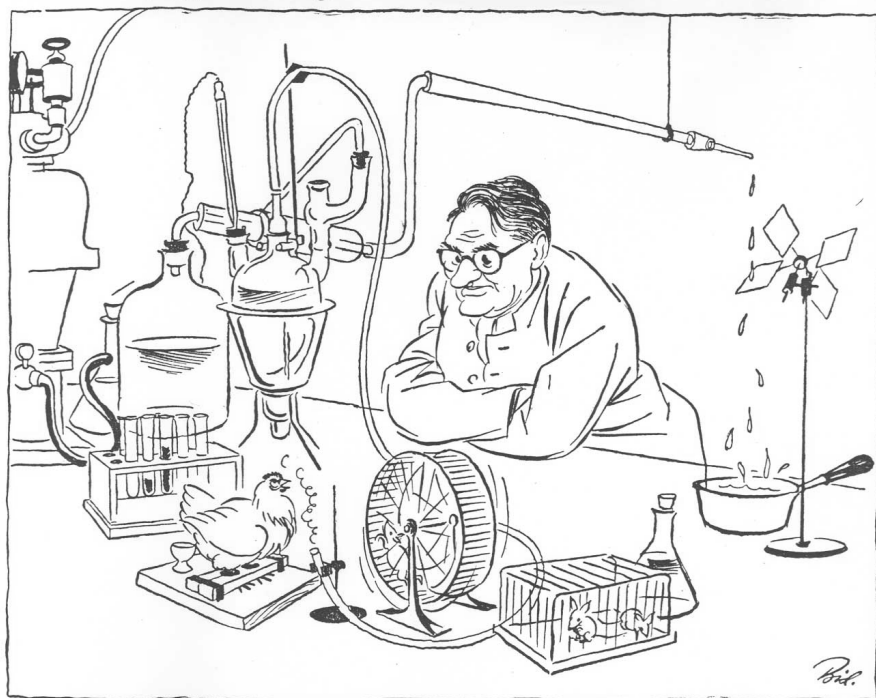
For at dette ikke skal være nok er der endnu et satirisk lag i tegningen. Der er nemlig i sig selv noget latterligt ved denne lille tykke mand, der poserer som spansk kok med fremskudt bryst (eller er det maven?) foran en tirade af kanonsalutter. Det falske og faretruende gøres så at sige ufarligt ved at blive fremstillet i et latterligt skær. "Hvor herrebevares! Det er jo ikke andet end en lille tyksak", tænker man. En dansklæren med forkærlighed for freudiansk psykologi kunne sikkert få en hel del ud af disse tordnende kanoner. Kompenserer denne højroastede "hyldest" måske ikke for en eller anden mangel? Det er egentlig utroligt, hvad Bidstrup kunne få ud af de ceremonielle rammer omkring æresdoktor-indsættelsen. Det var "gefundenes fressen" for det kommunistiske propaganda-apparat, at ceremonien afsluttes med, at en høj hat blev sat på hovedet af doktorene samtidig

med at der i det øjeblik blev affyret en kanonsalut. Krigens og kapitalismens attributter forenet i videnskabsmanden Brandt Rehbergs skikkelse et kort øjeblik – fastholdt og forvrænget i Bidstrups streger.

Lad os se på endnu en af Bidstrups karikaturer af Brandt Rehberg.

Videnskabelig forklaring

Dagens Bidstrup

— Hvorfor protestere imod, at Joliot-Curie er afskediget fra sit arbejde, fordi han talte fredens sag. Ytringsfriheden, som vi sætter højest, har han beholdt, og derfor behøver vi ikke at gøre brug af vor.

Denne karikatur når ved første blik ikke den andens perfide højder. Vi genkender nemlig her videnskabsmanden i sit laboratorium. Et laboratorium der er forsynet med en Storm P. lignende konstruktion af kolber, slanger og forsøgsdyr. Han fremstår afgjort ikke som nogen adonis. Ja, han ser endog lidt fæl ud, men han har trods alt denne gang fået den velkendte hvide kittel på. Der er ingen tvivl om, at vi her ser en “ægte” videnskabsmand. Selvom hovedbudskabet ligger i selve teksten, så rummer selve karikaturtegningen også et budskab. Det har noget med de stakkels forsøgsdyr at gøre. Som i dag fandtes også i 1950 mennesker der var oprørte over forskernes brug af levende forsøgsdyr. Brandt Rehberg var i samtiden kendt for sine skarpe felttog mod disse “antivivisektionister”. At Rehberg forsvarede brugen af forsøgsdyr brugte Bidstrup nu i sin karikatur til at fremstille Brandt Rehberg som følelseskold og afstumpet videnskabsmand. Laboratoriets rodede indretning får disse dyrs lidelser til at virke temmelig formålsløse. Hvad skulle det nytte? Endnu en gang viser Bidstrup os en blakket personlighed.

Men den egentlige satiriske brod ligger i teksten, og den kræver lidt baggrundsviden for at forstå. Ved Den Kolde Krigs start var i der Danmark en række fredsorganisationer. De to største hed *Een Verden* og *Fredens Tilhængere*. De havde mildt sagt et anstrengt forhold til hinanden. Begge var erklærede apolitiske, men i praksis pegede de i hver sin geopolitiske retning. Rehberg var formand for den første, som ud over at være den største også klart havde vestlig slagside. *Fredens tilhængere* havde tilsvarende østlig slagside. Taktikken gik så ud på at hævde sin egen politiske uafhængighed, mens man forsøgte at underminere den anden, ved at stemple den som partisk, at udøve “femte-kolonne-virksomhed”, som det hed sig. Dette var heller ikke helt forkert. Det var for eksempel næppe tilfældigt, at *Fredens Tilhængere* havde

samme telefonnummer som *Land og Folk*! Det var heller ikke helt tilfældigt, at *Een Verden*-formanden Brandt Rehberg var en af de ivrigste fortalere for dansk medlemskab af NATO, hvor vi kom med i 1949.

Den konkrete anledning til denne karikatur, var at Brandt Rehberg i kraftige vendinger havde stemplet en fredsappel fra *Fredens Tilhængere* som kommunistisk propaganda. Dette blev øjeblikkeligt fra *Land og Folk* besvaret ved at fremhæve, at Brandt Rehberg havde undladt at støtte op om den franske atomfysiker og kommunist Joliot Curie, der var blevet afskediget på grund af sine politiske overbevisninger. Læg mærke til det argument der her lægges Brandt Rehberg i munden, naturligvis er en omgang Rasmus Montanus logik, der ikke holder en millimeter, men som avisen meget ironisk præsenterer som en "videnskabelig forklaring".

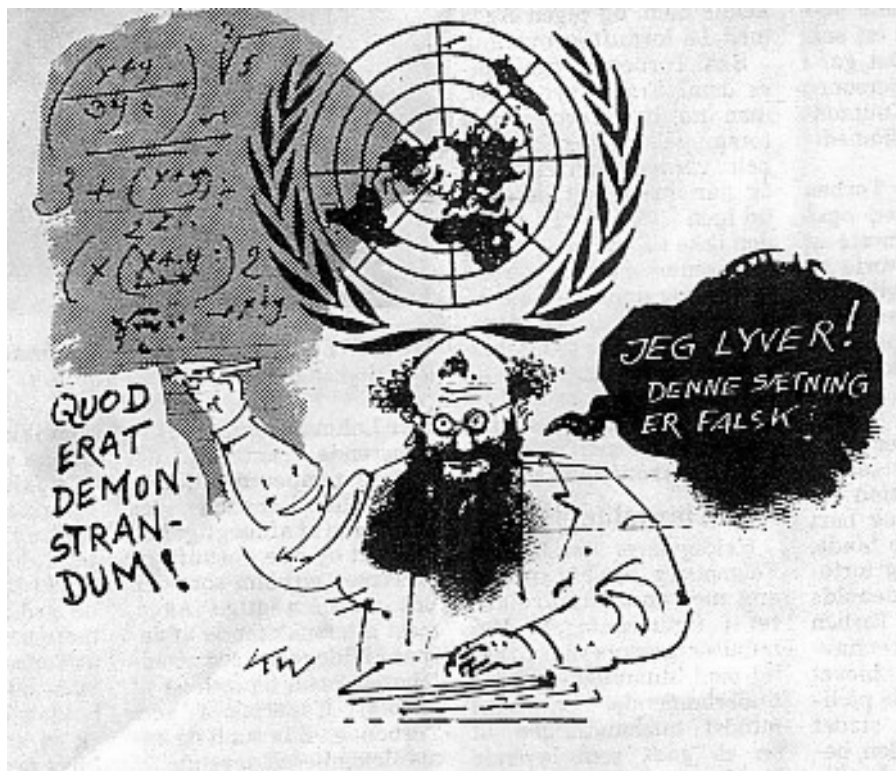
Den almindelige læser af *Land og Folk* var naturligvis arbejder. Selvom det kommunistiske parti i høj grad var ledet af veluddannede personer, holdt man sig ikke for god til i karikaturen af Brandt Rehberg at spille på den modvilje mod akademikere, der efter alt at dømme må have været blandt avisens læsere. Den videnskabsmand, vi her ser, ligner ikke nogen videre nyttig samfundsborger. Nej, læseren må nødvendigvis slutte, at der er tale om en både krigsliderlig og sadistisk mand, der misbruger sin hellige videnskab til slette mål. Jeg siger hellige, fordi selve videnskaben også for kommunisterne var nærmest guddommelig. Det afgørende var imidlertid hvilke mål denne videnskab tjente, og her havde Brandt Rehberg i *Land og Folks* øjne syndet.

For en god ordens skyld, skal det udtrykkeligt understreges at den virkelige Brandt Rehberg var alt andet end det monstrøse væsen vi møder i *Land og Folk*. Virkelighedens Brandt Rehberg var tværtimod uhyre fredelig, midtsøgende og pacifist. Han havde endog nære venner i ledelsen af det kommunistiske parti! Men han var altså også ivrig modstander af kommunismen som sådan. Folk, der placere sig i midten, er paradoksalt nok som regel dem, der møder størst fordømmelse. Verdenen var dengang delt op i to poler; det var så godt som umuligt at holde balancen på den skarpe knivsæg der adskilte de to sider. Det var før, det blev moderne for de politiske partier at klumpe sig sammen på midten. Tegningerne demonstrere også på fornem vis, at Den Kolde Krig ikke kun var et vanvittigt militært kapløb mellem øst og vest. Kulturkampen var i disse år hvidglødende og der blev både fra øst og vest bejlet kraftigt om de intellektuelles gunst, herunder altså også videnskabsmændenes. Bidstrups perfide karikaturer vidner om denne sammenvævning af politik og videnskab som var så karakteristisk for perioden.

[tegninger fra *Land og Folk*, 2. juni 1950 og 8. maj 1950]

5. eksempel: JyllandsPostens fejring af Verdensmatematikåret i 2000.

Karikaturer portrætterer oftest eksisterende personer. Men det behøver ikke at være sådan. Den arketypiske videnskabsmand har været en yndet "person" at skildre videnskaben igennem og er ofte brugt til at illustrere tilfælde, hvor de videnskabelige emner går ud over almindelige menneskers forstand. For ikke at føle sig mindreværdig eller direkte dum har man brug for at kunne sætte videnskabsfolkene i en situation, der modvirker det. Et træk i den videnskabelige satire, der plejer at virke, er, når selve den viden, som videnskabsmanden bygger sin autoritet på kommer til at fremstå lettere komisk. Dette eksempel viser, hvordan den arketypiske matematiker bliver fremstillet således, at vi ikke er i tvivl om denne mands ualmindelige evner, men samtidig ikke kan lade være med at smile over det, der i den grad vækker hans begejstring.

Baggrunden var interessant og drejede sig i al korthed om, at almindelige folk skulle få en bedre forståelse af matematikkens betydning for det moderne samfund. Alligevel bliver resultatet i den satiriske tegning, at det stereotype billede bekræftes og fordommene forbliver intakte. Der var mange gode tanker i gang for netop at modvirke denne slags. Det ironiske er, at tegningen endda indgik i et avisprojekt, der faktisk tog opgaven alvorligt.

UNESCO – FN's organisation for undervisning, videnskab og kultur – havde erklæret år 2000 for "Verdensmatematikår". Man havde erkendt, at matematikken for det meste levede et upåagtet og stille liv i undervisning og forskning fjernt fra offentlighedens bevidsthed. Med initiativet ønskede man at lade matematikken træde frem, så folk fik et bedre indtryk af hvad matematik er, hvad man beskæftiger sig med, og hvor gavnlig matematikken er for samfundet. Derfor havde man iværksat en lang række projekter og arrangementer, der inkluderede alt fra matematiske postkort og sangkonkurrencer til konferencer og en international pris på ikke mindre end en million amerikanske dollars for løsningen af syv vanskelige matematiske problemer.

Matematikbegejstringen var stor - i hvert fald hos initiativtagere og arrangører. Men den var også smittende. I hvert fald så fandt *JyllandsPosten* det passende at lave en kronikserie om matematik i den anledning. Det i sig selv var et bemærkelsesværdigt træk i en genre, der oftest er præget af politisk orienterede emner af den ene eller anden art, men meget sjældent bruges til forskningsformidling eller for den sags skyld til at øge læsernes videnskabsforståelse.

Det blev til i alt syv forskellige kronikker i løbet af efteråret 2000. Emnerne strakte sig vidt og gav læserne et godt indblik i de mange sammenhænge matematikken optræder og har optrådt i, samt mange af de spørgsmål matematikken selv rejser eller har givet anledning til i andre sammenhænge. Man blev således orienteret om matematikkens betydning for vores moderne verdensbillede, hvordan matematik spiller en afgørende rolle for udviklingen af moderne teknologi som for eksempel robotter og for kryptering i forbindelse med sikker overførsel af data på internettet til netbanker og e-handel. Man fik også en rejsebeskrivelse fra en deltager i en international matematikkonference og dermed et indblik i hvordan den ellers lukkede forskningss verden virker - hvad man laver og hvor stor betydning udveksling og diskussion af resultater og problemer har for forskningens positive udvikling. Man fik

også belyst hvad det vil sige at være matematiker, eller snarere hvad et vil sige at tænke som matematiker.

Man nåede med andre ord vidt omkring. Matematik blev beskrevet både i undervisning og forskning, set i historisk såvel som i aktuelt lys og fortalt ud fra et generelt såvel som et mere personligt perspektiv. Der blev således gjort meget i kronikserien for at leve op til ambitionerne med verdensmatematikåret. Matematikken blev gjort synlig og eksemplerne viste, at den var centralt placeret indenfor mange områder. Den var dybt indlejret i videnskabernes generelle udvikling, den havde betydning for både filosofi og kultur, den var samfundsnyttig og derfor vigtig at støtte i både forskning og undervisning. På det personlige niveau fik man fortalt - af en matematiker - hvordan det at være matematiker betød, at man var i stand til at behandle den abstrakte verden som var den en del af dagliglivet. Dette billede vil de fleste nok kunne nikke genkendende til: matematikeren som en verdensfjern nørd, hvis virkelighed er tallenes og symbolernes, og for hvem morgenbordet med kaffe, cornflakes og madpakker dagligt virker som en fremmedartet overraskelse. Budskabet var imidlertid ikke, at sådan er det; at der bare er nogle mennesker, der er udstyret med sådan et nørd-gen. Nej, det er nogle evner, vi alle besidder. Det drejer sig blot om at træne dem. Det handler om indlevelse og så gør det ikke så meget om man er matematiker, der arbejder med vanskelige ligninger eller man er 10 år og læser Harry Potter. Kombinationen af denne evne til indlevelse og optagethed i emner, der for de fleste almindelige mennesker virker uforståelige, for ikke at sige kedelige, er godt stof for satirikere. Som illustration til en kronik om matematik og paradokser fulgte denne tegning. Her finder vi den entusiastiske matematikprofessor, der begejstres over at kunne bevise, at matematikkens enhed, sandhed og ufejlbarlighed er en illusion.

[tegning i *JyllandsPosten* 4. september 2000]